

سالیانی است که به خلاقیت به مثابه یکی از توانمندی های عالی ذهنی مورد توجه قرار می گیرد. این موضوع مورد توجه فلاسفه، دانشمندان علوم تجربی، و دانشمندان علوم نظری و انسانی بوده است. برای گسترش دامنه بررسی خلاقیت و روشن سازی دورن داشت خلاقیت، روان شناسان، به ویژه روان شناسان حوزه آموزش و پرورش زحمات زیادی را متحمل شده اند. با اینهمه، آنچه در زمینه ی خلاقیت ارائه شده است، بیشتر در برگیرنده ی شیوه های پرورش خلاقیت است، و کم تر به این امر که چگونه می توان مبتنی بر خلاقیت عمل کرد، پرداخته شده است. در روش تدریس مبتنی بر خلاقیت، تلاش بر این است که شیوه خلاقانه عمل کردن از سوی معلم و دانش آموز باز نموده شود. معلم باید با استفاده از روش تدریس حاضر به گونه ای تدریس کند که بتوان با شاخص های خلاقیت آن را خلاقانه نامید. دانش آموزان هم باید در فراگیری از راه های خلاقانه بهره گیرند.

روش تدریس مبتنی بر خلاقیت، اندک زمانی است که مورد توجه قرار گرفته است. اوج توجه به روش تدریس مبتنی بر خلاقیت پس از دهه ی ۱۹۸۰ بوده است. ولی بیشترین توجه به خلاقیت از حدود نیمه دوم قرن بیستم آغاز شده است. ج.پ. گیلفورد از پیشگامان پژوهش در زمینه خلاقیت بوده و - پژوهش های زیادی را در این باره انجام داده است. در آغاز کار، تعاریف زیادی از سوی کسان زیادی درباره ی خلاقیت ارائه می شد و برداشت های متفاوتی هم از آن در میان بود. برای مثال، رابرت . ام . گانیه بر این باور بود که خلاقیت گونه ای از حل مسئله است. و تعاریف زیر از خلاقیت به عمل آمده است:

۱. خلاقیت، سیالات، انعطاف پذیری و اصلیت (بکر بودن) را شامل است.
۲. خلاقیت در هم کردن عناصری متناسب و جدا از هم است که به منظور کسب سود انجام می گیرد.

۳. خلاقیت انجام دادن کاری نو است که از سوی گروه ها یا افرادی مورد توجه قرار می گیرد، یا آنکه برای برآوردن نیازی استفاده می شود.

هر کدام از تعاریف فوق را می توان از دیدگاه های گوناگونی نقد کرد و یا می توان ایراداتی به آنها وارد کرد. ولی با اندک مسامحه ای می توان تا حدودی هر کدام از تعاریف یاد شده را پذیرفت و با بیان شرط هایی آنها را قابل استفاده کرد. در ادامه شرط های خلاقیت و کار خلاق می آید.

یکی از شرط های روشن و یا نسبتاً روشن خلاقیت آن است که چیزی را که یادگیرنده ارائه می دهد یا معلم می نمایاند باید ثمره کار خود وی باشد. این شرط مبین آن نیست که کار تکراری و طوطی

دانش آموزی که فقط از قواعد «معلم گفته» بهره می گیرد و تمرین می کند کار خلاق انجام نمی شود. یا معلمی را که صرفاً به طور صریح مایه کار خود را تقلید معلمان پیشین قرار می دهد خلاق می نامیم. شرط دیگر خلاقیت را می توان «اصالت کار» در نظر آورد. اصالت کار به معنی گشودن راه های جدید برای حل مسائل یا بررسی رخ دادها یا یادگیری واقعیت ها، مفاهیم، اصول و .. است. اگر یادگیرنده و معلم هر کدام به کاری که انجام می دهند - تدریس / یادگیری - از زاویه ای نگاه کنند که تسهیل کننده باشد، کاری انجام داده اند که اصیل است. یعنی، به نحوی می توان آن کار را از مجموع کارهایی که در این راه صورت می گیرد تمیز داد و برجسته دانست.

از شرط های دیگر خلاقیت و اثر خلاقانه، هدفداری آنست. بنا به گفته ی داستایوسکی، اینکه بگوییم انسان موجودی خلاق است، بدین معنا است که بگوییم تقدیر انسان تلاشی آگاهانه در حصول به یک هدف و اشتغال در مهندسی - یعنی ساختن مداوم راه های نوین - است. منظور از این گفته آنست که هر فرد خلاق، اثری را که می آفریند باید برای هدفی خاص باشد.

• کلاس درس و خلاقیت

کلاس درس که بخش عمده ای از فعالیت تدریس و یادگیری در آن صورت می گیرد، نقش اسای در ایجاد زمینه برای خلاقیت دارد. فضای عاطفی، شرایط فیزیکی، جو یادگیری، میزان انگیزه برای آموختن و ... از عوامل درون کلاسی هستند که بر پدید آیی خلاقیت اثر گذارند. در میان عوامل یاد شده، نقش معلم در پرورش خلاقیت انکار ناپذیر است. اثر تعامل معلم در اثر کلاس از دو جنبه قابل ملاحظه است: رابطه عاطفی با دانش آموزان و رابطه آموزشی و یاددهی. ایجاد شرایط مساعد برای رشد خلاقیت مستلزم این است که معلم جوی صمیمانه و مطمئن در کلاس درس ایجاد کند. به طوری که دانش آموز بتواند با احساس امنیت، عقاید و نظریان خویش را ابراز دارند. معلم پس از تأمین نیاز عاطفی دانش آموزان، می تواند با اجرای اصول مناسب آموزشی دانش آموزان را هر چه بیشتر رهنمون گردد. نکته حائز اهمیت دیگر، نوع نگرش معلم به خلاقیت و دانش آموزان خلاق است. توجه به این که اغلب دانش آموزان خلاق کمتر با جمع هماهنگ هستند و رفتارشان قابل پیش بینی نیست، بعضی معلمان فکر می کنند که آنان، دانش آموزان در دسر آفرین هستند.

«تورنس» در مطالعه ای، از بیش از هزار معلم خواست تا ویژگی های دانش آموزان بهتر و جالب تر را اعلام کنند. ده موردی که برای معلمان بیشترین ارزش را داشت عبارت بود از:

۲- استقلال فکری

۳- سخت کوشی

۴- شوخ طبعی

۵- کنجکاوی

۶- صمیمیت

۷- انجام دادن به هنگام کار

۸- دانش (دانستن)

همچنین یادآوری می شود که ویژگی هایی مانند داشتن جرأت در مورد اعتقادهای شخصی ، در قضاوت ، بی علاقگی نسبت به قبول قضاوت متصدیان امور و وسایر ویژگی ها، که فرد خلاق داراست در فهرست دیده نمی شود. با توجه به این که ویژگی هایی مانند ابتکار و نیت، نامحدود و کنترل آن سخت است، معلمی که اطمینانی به قدرت خویش در اداره کردن ندارد، به تمرین های معمولی تر در کلاس می پردازد و تا از تلاش های نگران کننده پرهیز کند.

• گام های دست یابی به خلاقیت

بی شک مجموعه تحقیقات در حوزه روان شناسی تربیتی، تدریس، روان شناسی اجتماعی، ارتباطات و ... الگو بودن معلم برای دانش آموزان مورد تأیید قرار می دهند. بنابراین ، بر این باوریم اگر می خواهیم دانش آموزانی خلاق داشته باشیم باید معلمانی خلاق بود. پس در حرفه معلمی ، خودسازی خلاقیتی مقدم بر خلاق سازی یادگیرندگان است. در این قسمت توصیه هایی را برای پرورش خلاقیت شخصی ارائه می دهیم.

برای دست یابی به تفکر خلاق و خلاقیت، هر روز لحظاتی را به تنهایی و در خلوت به تفکر خلاق پردازید. موفقیت شما در رسیدن به تفکر خلاق بستگی به نحوه ی بهره گیری ذهنتان دارد. شما باید بتوانید ذهن خود را برای خلاقیت آسوده، نگهدارید. زمانی را برای تفکر خلاق در نظر بگیرید، و به طور مرتب برنامه خود را پی گیری کنید. بدین ترتیب می توانید روزانه اقدامات زیر را انجام دهید:

۱- به یادداشت های خود مراجعه کنید تا شاید در رابطه با مشکل امروز خود، به نکته ی مفیدی دست یابید.

۲- از همه یادداشت ها، فهرست ها، کاتالوگ ها و ... استفاده کنید؛ با فراهم آوری مجموعه ای جامع واقعیت ها و اطلاعات در یک زمینه خاص، ذهن شما برای تحلیل و تفکر فعال تر می شود.

کردن حال و حوصله نباشید و منتظر نباشید که راه حل درستی به یک باره به شما الهام خواهد شد. مطابق برنامه به تفکر پردازید و به یاد داشته باشید که موفقیت شما در عمل به برنامه تنظیمی است.

۴- اگر در یک روز نتوانستید به تفکر خلاق درباره ی مسایل خود پردازدید، تسلیم نشوید. در چنین مواقعی پیاده روی کنید، قدم بزنید یا کار دیگری انجام دهید که نیاز به فکر کردن نداشته باشد. پس از انجام این فعالیت ها، مجدداً درباره ی راه حل مشکل خود یا درباره ی طرح جدید برای کار به تفکر خلاق پردازید. پی گیری این عمل شما را در دست یابی به راه حل خلاقانه یاری خواهد کرد.

۵- در هر یک از جلساتی روزانه برای تفکر خلاق تخصیص داده اید، هر بار یک سؤال مشخص طرح کنید. سپس، تلاش کنید اندیشه های مهم را به ایده های روشن تبدیل کنید. به فکر باشید که مسئله را دقیق تر و عینی تر سازید. زیرا مسائل دقیق و عینی راه حل های عینی و دور از ابهام می طلبند.

۶- برای رسیدن به جواب و پیدا کردن راه حل ها برای خودتان محدوده زمانی در نظر بگیرید.

۷- تا آنجا که می توانید راه حل های بیشتری را برای مشکل خود به ذهن آورید و سپس این راه حل ها را یادداشت کنید.

۸- راه حل های گوناگونی را که اندیشیده اید با هم ادغام کنید تا راه حل های اساسی تری بیابید.

۹- وقتی به حل مشکل فکر می کنید اجازه دهید هر راه حل که به ذهنتان می رسد، ظهور یابد و شما آن را یادداشت کنید. وقتی در حال اندیشه سازی یا تولید ایده و راه حل هستید به هیچ وجه به قضاوت و داوری پردازید.

۱۰- برای حل مشکل مورد نظر خود، ابتدا همه واقیعت های مثبت مرتبط با آن را جمع آوری کنید، سپس اطلاعاتی را که در مقدمات کار، گرد آورده اید به آن اضافه کنید و در نهایت تخیل خود را کار گیرید تا در انتظار نتایج شگرف آن باشید.

۱۱- واقعی احساس کردید به قدر کافی اطلاعات مناسب گردآوری کرده اید، می توانید به ارزشیابی پردازید. وقتی به این مرحله رسیدید، اطمینان داشته باشید که به مرحله ارزشیابی یا مرحله ی چهارم از تفکر خلاق دست یافته اید. با نقد و داوری راه حل های کارساز و اثر گذار را برگزینید و باقی راه حل ها را حفظ کنید.

ارزشیابی آنها به شما یاری کنند. از این طریق هم می توانید برنامه ی کار تفکر خلاق خود را مورد ارزشیابی و قضاوت قرار دهید.

• بیست اصل توسعه و پرورش خلاقیت دانش آموزان

«تورنس» بیست اصل برای توسعه تفکر خلاق از طریق تجارب مدرسه ارائه می دهد:

۱- تفکر خلاق را با ارزش بدانید.

هر مربی در هر دوره باید به عقاید جدیدی که کودکان و نوجوانان طرح می کنند، توجه داشته باشد و این افراد را تشویق کند که استعداد خلاق خود را گسترش دهند. هر مربی باید به این مسئله بیش از آموزش اطلاعات اهمیت دهد، زیرا تفکر خلاق در کسب اطلاعات جایگاه مهمی دارد. طبیعی است که اگر به تفکر خلاق اهمیت داده شود، بچه ها به طرف آن کشیده می شوند. اگر انتظار داریم، خلاقیت گسترش یابد باید یاد بگیریم که آن را با ارزش بدانیم.

۲- بچه ها را نسبت به محرک های محیطی حساس تر کنیم.

تقریباً در همه مطالعات اخیر در مورد افراد بسیار خلاق در رشته های گوناگون، بر اهمیت حساسیت به انواع محرک های محیطی تأکید نشده است. نوع حساسیت، نیازها در روحيات انسانی و مانند آن حساس باشد. در حالی که نیاز به حساسیت مانند حساسیت به پدیده های شیمیایی نیست. اما یک شیمی دان خلاق به حساسیت زیادی نسبت به پدیده های شیمیایی نیازمند است. ولی لازم نیست به پدیده های اجتماعی، حداقل در حوزه ای که مربوط به تحقیقات شیمی است پردازد. بنابراین، لازم است بچه ها را بر طبقه وسیعی از محرک های محیطی حساس تر کنیم.

۳- دست کاری اشیا و عقاید را تشویق کنید.

بچه ها اغلب مایل اند به دست کاری و بررسی اشیا پردازند که لازمه کنجکاوی آن هاست. مطالعات ما در تفکر خلاق در دانش آموزان دبستانی نشان داد بین درجه دستکاری و کیفیت و کمیت پاسخ های ابتکاری همبستگی زیادی وجود دارد.

۴- چگونگی آزمایش منظم عقاید را یاد دهید.

یکی از اهداف کاملاً پذیرفته شده تربیتی این است که به بچه ها، آزمون واقعیت ها را آموزش بدهیم تا تصویری واقعی از دنیایی که در آن زندگی می کنند، به دست آورند. معلمان باید از کلاسهای ابتدایی

منظم می آزمایند.

برای مثال ، برای یک مسئله، معلم یا دانش آموزان راه های گوناگونی را که ممکن است مسئله حل شود، مشخص، سپس دانش آموزان را تشویق می کنند که راه های متفاوتی بیابند. بعد از تلاش برای یافتن راه های متفاوت ، به آنها اجازه می دهند که راجع به بهترین راه تصمیم بگیرند. به عقیده من این روش از سطوح پایین، حداقل از کلاس سوم قابل اجرا است.

۵- تحمل عقاید تازه را افزایش دهید.

یکی از مهمترین عیوب نظام تربیتی امروز، تأکید بسیار بر برقراری هنجارهای رفتاری است تا تولید کارهای تازه و اصیل (ابتکاری) حتی بعضی معلمان ، دانش آموزی را که جواب تازه و اصیلی (ابتکاری) داده، که بر خلاف انتظار است، اذیت می کنند. در حالی که مربیان باید عقاید تازه افراد خلاق را حمایت و بچه ها را به این عمل تشویق کنند.

۶- از تحمیل یک الگوی خاص اجتناب کنید.

آزادی، یک اصل اساسی در کار خلاق است. راه های زیادی برای انجام دادن کارها وجود دارد. بنابراین، مقید کردن افراد به تبعیت از یک الگوی خاص، آثار منفی به بار می آورد.

۷- در کلاس جوی خلاق ایجاد کنید.

کلاسی دارای جو خلاق است که فضای آزاد داشته باشد. لازمه این امر فقدان ترس و احساس امنیت است. برای ایجاد تفکر خلاق در بچه ها، ایجاد گروه های کلاسی نقش موثری دارد و بچه های گروه با شرکت در ایجاد افکار خلاق ، احساس لذت و رضایت می کنند.

۸- به کودک یاد بدهید تفکر خلاق خود را ارزشمند بداند.

بچه ها باید یاد بگیرند به عقاید خود اهمیت بدهند. یک روش این است که عادت کنند افکارشان را یادداشت کنند. تهیه یک دفتر مخصوص برای این امر مفید است. غالباً ما بسیاری از اندیشه های خوب را از دست می دهیم. چون آن ها را فراموش می کنیم. پس بهتر است افکارمان را روی کاغذ بنویسیم و حتی اگر در ارزش اندیشه ای تردید داشته باشیم، بهتر است آن را ثبت کنیم زیرا ممکن است در زمانی دیگر مورد بررسی ، انتقاد و تغییر قرار گیرد یا اندیشه ی مهم دیگری را در ما برانگیزد.

۹- مهارت هایی به منظور اجتناب از بدآموزی همسالان آموزش دهیم.

گاهی بچه ها خلاق و یژگی هایی دارند که آثار نامطلوبی بر دانش آموزان می گذارند. مانند مستقل عمل کردن، نداشتن هماهنگی و اعتنا نکردن به جمع و اهداف گروهی . مربیان باید مهارت های لازم برای

از جمع جدا سازند.

۱۰- اطلاعات لازم راجع به فرایند خلاقیت را ارائه دهیم.

کودکان را با فرایند خلاقیت آشنا و برنامه های آموزش خلاقیت را تمرین کنیم.

۱۱- احساس ضعف در برابر شاهکارها را دور کنید.

احساس ضعف در برابر شاهکارها مانع رشد استعداد خلاق می شود. اگر معلم وقت بگذارد و جزئیات روشی را که هنرمند یا نویسنده از آن استفاده می کند، برای دانش آموز توضیح دهد، این احساسات ضعف کاهش می یابد. هنگامی که دانش آموز می فهمد یک شاهکار چه مراحل طی کرده است، دیگر آن را ماورای قدرت خویش نمی بیند.

۱۲- یادگیری خودانگیز را تشویق و ارزشیابی کنید.

کنجکاوی بچه ها سبب خودانگیزی آنها می گردد و معلمان و والدین می توانند آن را زنده نگه دارند. سازمان بندی زیاد برنامه درسی مانع خودانگیزی می شود که عامل مهمی در ایجاد خلاقیت است.

چگونگی ارزشیابی نیز در خودانگیزی دارای اهمیت است. اگر حفظ کردن جزئیات را ارزشیابی کنیم، دانش آموزان به حفظ مطالب می پردازند. اما اگر ارزشیابی بر اساس توانایی تکمیل و کاربرد اصول باشد، تلاش خواهند کرد چنین کنند.

۱۳- خاری در پا ایجاد کنید.

یعنی توجه آنان را به یافته های بحث برانگیز جلب کنید. «نورشارپ» عقیده دارد کسی متفکر خلاق نمی شود مگر آن که به طور مداوم خاری در پا داشته باشد. بنا بر نظر او، فردی که زودرنج است، نمی تواند خلاق باشد. فردی که دارای تفکر خلاق است، دائماً با مشکلات دست و پنجه نرم می کند، به آن فکر می اندیشد، تحلیل می کند و در نهایت، راه های گوناگونی را از طریق شواهد تجربی و آزمایش می سنجد. معلمان می توانند در تمام سطوح خارهایی در پا ایجاد کنند. در مدارس ابتدایی، می توانند انگیزه بچه ها را با طرح سؤال و کمک به آنها برای یافتن جواب حفظ کنند.

۱۴- برای تفکر خلاق ضرورت هایی ایجاد کنید.

معلمان می توانند فرصت هایی ایجاد کنند تا دانش آموزان به تفکر خلاق پردازند. مانند استفاده از مسائلی که تا حدی مشکل باشد و به راحتی به جواب نرسد.

۱۵- موقعیت هایی برای فعالیت و فرصت هایی برای آرامش ایجاد کنید.

ناگهانی و هنگام انواع فعالیت های متنوع پیش می آید. تاریخ نشان دادن که گاهی ابداعات و اکتشافات در دوره های آرامش و سکوت به وجود آمده است. معلم می تواند به بچه ها کمک کند تا در روز، اوقاتی سکوت و آرامش داشته باشند و تمام وقت در گروه نمانند.

۱۶- برای رسیدن به عقاید، منابع قابل دسترس فراهم کنید.

واضح است برای این که بچه ها به عقاید دیگران پی ببرند، باید به منابع دسترسی داشته باشند. اما مدارس نمی توانند همه منابع لازم را در اختیار بچه ها قرار دهند. پس لازم است آنها را آموزش دهند تا کمبودها را خلاقانه بپذیرند. منظور از پذیرش خلاقانه این است که فرد تلاش کند برای رسیدن به هدف، حداکثر بهره را از منابع دسترسی ببرد.

۱۷- عادت رسیدن به کاربرد کامل عقاید را تشویق کنید.

غالباً افرادی که به مضامین کامل عقاید نمی پردازند، نمی توانند به کشف مهمی نایل آیند. زیرا به اندازه ی کافی برای رسیدن به نتایج منطقی به مغزشان فشار نمی آورند. باید به بچه ها آموخت گاهی نیاز است روزها، هفته ها و ماه ها، یک مطلب را تا به دست آوردن شواهد کامل دنبال کنند.

۱۸- انتقاد سازنده را گسترش دهید و فقط انتقاد کردن را آموزش ندهید.

با هر موضوعی که تدریس می شود، فرصت هایی برای تقویت و توسعه عادت و مهارت انتقاد سازنده به وجود آورید.

۱۹- کسب شناخت در رشته های گوناگون را تقویت کنید.

شناخت رشته تخصصی، در ایجاد عقاید بنیادی مفید است. بسیاری از عقاید و روش هایی که در یک رشته طرح می شود، از رشته ی تخصصی دیگری گرفته شده است و در آن رشته به کار می رود.

۲۰- معلمانی با روح حادثه جویی باشید.

بچه های بسیار خلاق روحیه حادثه جوی دارند و معلمانی که به این روحیه توجه دارند، به گسترش آن کمک می کنند. معلمانی که خود روحیه حادثه جویی دارند، این روحیه را در دانش آموزانشان تقویت می کنند و در خلاق تر شدن آن ها تأثیر دارند.

• مراحل نخست روش تدریس مبتنی بر خلاقیت

○ مرحله نخست: ارائه ی مسئله

حل مسئله به نحوی اثر گذار الزامی می نماید. وظیفه یا مسئله را از جنبه های گوناگون بررسی می کنیم تا نوع وظیفه یا مسئله خود را به روشنی عیان کند. برای موفقیت بیشتر در این زمینه باید از حافظه، استدلال، مهارت های ذهنی یا عقلانی و ... بهره گرفت. گردآوری اطلاعات و واقعیت های مربوط به مسئله و تحلیل آنها هم به تعریف و روشن سازی وظیفه و مسئله کمک می کند.

○ مرحله دوم: راه حل یابی

در مرحله حاضر تلاش می شود به دانش آموزان یاری گردد تا راه حل های مورد نظرشان را اعلام کنند. معلم باید سعی کند تا دانش آموزان راه حل های متفاوتی را برای حل مسئله پیشنهاد دهد. وجود راه حل هایی سبب می شود امکان گزینش راه حل مطلوب حاصل شود. بهتر است، به دانش آموزان بگوییم راه حل های مورد نظرشان را آن گونه که ذهنشان می رسد در دفتر چه خود یادداشت کنند، تا امکان قضاوت درباره ی آنها وجود داشته باشد.

○ مرحله سوم: گزینش و کاربرست

در این مرحله، معلم تلاش می کند دانش آموزان را وادار کند تا از میان انواعی از راه حل هایی که در نظر گرفته اند بهترین راه حل را برای حل مسئله برگزینند. به این منظور، می توانیم از دانش آموزان بخواهیم به دفتر یا برگه کار خود مراجعه کنند و راه حل های نوشته شده را بررسی و غربال کنند تا آنکه راه مطلوب حل مسئله روشن شود. پس از گزینش راه حل مناسب باید آن را به کار بست. برای کمک به همبستگی کلاسی می توان ایده های دانش آموزان یا راه حل های آنان را خوانده و از دانش آموزان خواست بر اساس بهترین ایده به حل مسئله مبادرت ورزند. هر دانش آموز می تواند ایده یا راه حلی که مطلوب می انگارد انتخاب کند.

○ مرحله چهارم: ارزشیابی

در این مرحله از مجموعه عملیات انجام گرفته، ارزشیابی می شود. با ارزشیابی از عملیات دو گونه تصمیم می توانیم بگیریم یا عملیات را مطلوب می انگاریم یا آنها را نامطلوب می دانیم. برابر تصمیم اتخاذ شده، فعالیت هایی هم صورت می گیرد. یکی از فعالیت ها متوقف کردن عملیات است و دیگری پی گیری فعالیت ها و اصلاح فرآیند کار است. با توجه به محدود بودن زمان کلاس های درس، مطلوب است ارزشیابی از فرآیند و مجموعه ها به عهده معلم باشد.

دانشگاه تهران ، ۱۳۷۶

۲. ترزا، شکوفائی خلاقیت کودکان، ترجمه حسن قاسم زاده و پروین عظیمی ، تهران نشر

دنیاى نو، ۱۳۷۵

۳. حسینی ، افضل السادات ، چگونگی ایجاد پرورش خلاقیت در دانش آموزان (قسمت دوم)،

رشد معلم، ۱۳۷۶ ، شماره ۵، صص ۴۶-۴۷

۴. شعاری نژاد، علی اکبر، فرهنگ علوم رفتاری ، تهران، امیر کبیر، ۱۳۶۴

منابع انگلیسی:

1. Chaffee, J., Christine, M., & Stout, B.(1999). Critical thinking, thoughtful writing, Boston: Houghton Mifflin Company.
2. Guilford, J.P.(1959) Three faces of intellect, American psychologist, 14 , 469-479
3. Mendick, S.A,(1962) The associative basis of the creative process. Psychological Riview, 69, 220 – 232.
4. Proctor. T. (1998). “Idea processing support systems”, Management Descision, Vol 36.2, 111-113
5. Reber, A .(1985) Dictionary of Psychology, New York: McGrow-Hiss Book Comapany.

سال تحصیلی ۸۵-۱۳۸۴